

דף הרחבות לנושא –

יחידה 9 בסדרת: תפילת הציבור

קריאת התורה – העלייה לתורה

יחידה מספר 18

❖ שומע כעונה

צפנת פענח הלכות גירושין פרק ב הלכה טז בהשמטות

אם יוצא במה שאחר אומר לא הוא כמו שאמר הוא הלשון שאמר אחר ... ובזה אתי שפיר המנהג שלנו שאנו אומרים עשרת בני המן כל אחד בפני עצמו ואין יוצאין בהקורא משום דהא מבואר במגילה דף ט"ז ע"ב דצריך לאמרן בנשימה אחת ובזה לא שייך לצאת על ידי אחר

לכאורה כוונת הרוג'ובר היא שיוצא ידי מה שאומר האחר, אך לא באופן שאומר האחר. לכן זה נחשב שאמר את עשרת בני המן, אך לא נחשב שאמר אותם בנשימה אחת. בדומה לכך משמע מבית הלוי:

בית הלוי עניינים שונים (המודפס בסוף פירושו על התורה)

מה שאמר חכם אחד בברכות כהנים דכהן אחד יכול לומר ברכת כהנים, ושאר הכהנים ישמעו ושומע כעונה ... עיקר הדבר לא נהירא כלל, דשומע כעונה שייך רק בדבר דאין צריך בו אלא אמירה לחודא, אבל ברכות כהנים דצריך קול רם כאדם האומר לחבירו, וכמו דנפקא לן בסוטה (דף ל"ח) מקרא ד"אמור להם", ובזה לא שייך שומע כעונה, דהרי ענייתו של הכהן השומע הרי אינו נשמע להעם השומעים, ולא עדיף הך כהן השומע מאם היה אומר מפורש בפה רק בלחש דלא יצא

לכאורה בית הלוי חולק על אותו חכם בנקודה זו: לפי אותו חכם, השמיעה מעבירה את המצווה (או – ביצוע המצווה) לגמרי לשומע. לפי בית הלוי, השמיעה מעבירה את הדיבור בלבד, אך לא את התנאים הנוספים של המצווה.

החזון איש מוכיח נגד דברי בית הלוי:

חזון איש אורח חיים סימן כט אות ג

כששומע מגילה, אם הייתה השמיעה כדיבור, אכתי הוי קראה על פה, ולא יצא! אלא שכל קריאת המשמיע הוי כדידיה מי ששומע את המגילה, ואין בידיו מגילה כשרה, יוצא ידי חובה על ידי שמיעתו. כיצד? אם השומע נחשב שדיבר את מה ששמע, הרי שהוא קורא שלא מתוך מגילה כשרה! מסיק מכך החזון איש שבהכרח כל הפעולה של המשמיע עוברת לשומע, ולא רק נחשב שדיבר את מה ששמע. החזון איש ממשיך לבאר את דברי בית הלוי:

ולפי האמור יש לעיין במה שכתב בספר בית הלוי להגרי"ד, הגאב"ד דבריסק, שאין דין שומע כעונה בברכת כהנים, משום שצריך קול רם. ולפי האמור, כיוון שנשלמו תנאי הדיבור במשמיע, סגי ליה לשומע! ונראה דברכת כהנים עיקרה הדיבור, שהוא שווה בגדרו בין בקול נמוך ובין בקול רם מהי הכוונה, שבברכת כהנים "עיקרה הדיבור"?

שו"ת הר צבי אורח חיים א סימן נז

ברכת כהנים, שהמצווה היא שהכהנים יאמרו אותה להעם המתברכים והם ישמעו ממנו, כדאיתא בסוטה: "אמור להם", כאדם המדבר לחברו. וז"ל הספרי בפרשת נשא: "אמור להם" שיהיה הקהל שומע. ויעויין בתוספות סוטה (דף לט ע"ב, ד"ה עד) שמבואר מדבריהם, דשמיעת השומעים בברכת כהנים היא לעיכובא. שכתבו שם וז"ל: מיהו לענין ברכת כהנים כיון דמשום לשמוע הוא לא משתמע כל זמן שעונין דהוו להו תרי קלי, קולות העונין וקול כהנים המברכים ולא משתמע. ואי תקשי לדברי הרב אם כן לא ישאו שנים כפיהם וכו'. ולכן לא שייך בזה שומע כעונה, דנהי דשמיעתו חשיב כדבור לגבי עצמו אבל לא לגבי העם המתברכים שהם אינם שומעים את ענייתו של הכהן השומע. ואפשר שזהו גם כוונתו של הגאון בעל בית הלוי, ולא משום דחסר הקול רם. ואפשר עוד, שגם הדרשה שבגמרא אמור להם בקול רם, הכוונה היא בקול רם כדי שהצבור ישמע, באופן שהדרשה שבגמרא דידן אמור להם בקול רם, היא אותה הדרשה שדרשו בספרי אמור להם שיהיה הקהל שומע

כפי שלמדנו, ברכת כהנים איננה אמירה טכנית בלבד, אלא דורשת שיח וקשר בין הכהן לבין המתברך (גם אם איננו אומרים כדברי החרדים שלמדנו, האומר שיש מצווה לעם לשמוע, מוסכם שמצוות הכהנים מתבצעת על ידי כך שהם משמיעים לקהל "אמור להם"). "שומע כעונה" מתקיים במצוות בהן עיקר המצווה היא דיבור מסוים, גם אם יש לו תנאים נלווים. ברכת כהנים, בהגדרתה, היא אמירה של אדם לחברו. את זה לא ניתן לקיים על ידי "שומע כעונה".

דיונים ופולמוסים רבים נאמרו סביב חקירה זו. נעיר שתי הערות הערה משמעותיות לגבי הסוגיה:

א. מחלוקת רש"י ותוספות ביחס לשומע קדושה מפי שליח הציבור

החזון איש סבור בצורה ברורה מאוד שעל ידי שמיעה, מכלול פעולות המשמיע מועתקות לשומע. הרוג'וצ'ובר סובר שהשמיעה מעבירה את האמירה, באופן הטכני ביותר. יתר התנאים, אם ישנם, צריכים להתקיים על ידי השומע.

ביחידה הזכרנו את המחלוקת בין רש"י ובעלי התוספות מה יעשה אדם העומד בתפילה והחזן מגיע לקדושה. בעלי התוספות אומרים שאל לו להאזין לדברי החזן, מכיוון שהשומע כעונה, המשמעות היא שהוא מדבר באמצע תפילתו! לעומתם, רש"י אינו רואה בכך בעיה. מבואר שלפי בעלי התוספות השמיעה מהווה דיבור ממש, ואילו לפי רש"י רק יוצאים ידי חובה על ידי השמיעה.

יש מהאחרונים שקשרו זאת למחלוקת שלנו. לפי בעלי התוספות השמיעה נחשבת דיבור טכני, דבר הדומה לרוג'וצ'ובר, ואילו לפי רש"י השומע יוצא ידי חובתו, גם ללא אמירה. כיצד זה עובד? לכאורה המדבר נחשב שליח של השומע, ובתנאי שהלה ישמע. לכאורה משמע יותר כדברי החזון איש.

ראוי לציין שהדברים אינם מקבילים לחלוטין. רש"י ותוספות חולקים בשאלה מה עובר על השומע בעת שהוא מאזין. האם בהאזנה זו טמון דיבור, או העתקת יציאה ידי חובה מן המשמיע. החזון איש והרוג'וצ'ובר עוסקים במשהו מעט שונה – את מה מצליח המשמיע להעביר לשומע? בהחלט ניתן לומר ששניהם מסכימים לדברי בעלי התוספות, שהשומע נחשב שדיבר ממש. החזון איש יאמר שהשומע נשמע שדיבר ממש באופן שאמר המשמיע, ואילו הרוג'וצ'ובר יאמר שבליט פעולה נוספת של השומע, ייחשב זאת כאילו לחש את הדברים באופן המכני ביותר. יש מקום לפלפל אודות היחס בין הדברים, אך חשוב לשים לב שאין בהכרח תלות בין השאלות.

ב. אמירה שאיננה יכולה להוציא ידי חובה

האבני נזר (אורח חיים סימן תלט) כותב שמכיוון שבכדי לצאת ידי חובת קריאת מגילה יש לקרוא לקרוא באופן שהוא עצמו שומע, אם יקרא את המגילה עם אטמים באזניו, לא רק הוא לא יצא ידי חובתו, אלא גם השומעים אותו לא יצאו ידי חובתם. מהו הדין אם אחד השומעים מחזיק בפניו מגילה ושומע את הקריאה הזו? היה מקום לטעון שלפי הרוג'וצ'ובר יצא ידי חובה (שכן טכנית שמע קריאה, ואת יתר התנאים הוא משלים), ואילו לפי החזון איש לא יצא ידי חובה, מכיוון שאין אפשרות להעתיק את יציאתו ידי חובה של המשמיע, שהרי הוא לא יצא ידי חובה.

ביחס למחלוקת רש"י ובעלי התוספות גם יש מקום לדון: לפי בעלי התוספות זה עשוי להיחשב כדיבור ממש, ואילו לפי רש"י לכאורה לא.

אך ככל הנראה נסיון תלייה זה בטעות יסודו. נשווה בנפשנו: נניח שאדם ישמע הקלטה של קריאת המגילה, בעת שהוא מעיין במגילה. אין חולק שאין יוצאים בשמיעה זו ידי חובת קריאת מגילה. מדוע? מכיוון שהקול לא בא ממקור של קריאת המגילה. לכאורה כוונת האבני נזר היא לכך: כל הדיון על שומע כעונה מתחיל מאדם האומר אמירה שניתן לצאת בא ידי חובה. בהעדר תנאי בסיסי זה, אין חולק שלא ניתן לצאת ידי חובה. (בהערה זו אנו דוחים את הקשר לראיות רבות שניתן להביא: האם יוצאים ידי חובה משמיעת התפילה מאדם שאינו מכוון בברכת אבות. האם יוצאים ידי חובת ברכה מאדם שהפסיק בין הברכה והאכילה). אגב זה, יש להעיר על היחס בין דברי האבני נזר לסוגייתנו:

האם סומא יכול להיות חזן, כלומר להיות מי שמקריא את פסוקי התורה, ואדם אחר יעלה לתורה? לפי הרא"ש, לכאורה אין בכך בעיה. הרי העולה קורא בעצמו, כך שעקרונית אין בעיה שישמע אפילו מהקלטה בעת שקורא (ברם יש לעיין בהערת הגרש"ז, שלא ברור מיהו המוציא את הציבור ידי חובתם). לפי המהרי"ל הדברים פחות ברורים. צריך עיון מהו בדיוק התפקיד של בעל הקורא, אם העולה הוא שומע בלבד.

לסיכום:

יש לשים לב לשלושה דיונים, קשורים, אך שונים:

- א. האם ניתן לצאת ידי חובה, כשומע כעונה, מאמירה הנאמרת באופן שלא יכול להוציא את המדבר ידי חובתו?
- ב. האם שומע כעונה – דינו כמי שענה (כדברי רש"י), או שנחשב שענה בפועל (כדברי בעלי התוספות), נפקא מינה האם זה נחשב דיבור, לעניין הפסק וכדו'.

ג. האם השומע נחשב כעונה בלבד (כדברי הרוג'ובר), או שמעתיק אליו את פרטי המעשה של המדבר (כדברי החזון איש)?

❖ **ברכה של אחד וקריאה של אחר בקריאת מגילה**

הרא"ש אומר שהמברך מוכרח לקרוא את המילים בעצמו. ביחידה 16 למדנו שיש הבדל בין קריאת מגילה וקריאת התורה. כולם חייבים בקריאת המגילה, אך ניתן לצאת ידי חובה על ידי שומע כעונה. כפי שהארכנו שם, בקריאת התורה התמונה מורכבת יותר. יש מקום לומר שמכיוון שבקריאת מגילה כולם נחשבים קוראים, אין בעיה שהאחד יברך והשני יקרא – הרי שניהם צריכים לקרוא בשווה. לעומת זאת, בקריאת התורה היחס מורכב יותר, כפי שלמדנו שם. אך נשים לב ללשון הירושלמי:

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת מגילה פרק ד הלכה א

תני: מעשה ברבי מאיר שקראה מיושב בבית הכנסת של טיבעין, ונתנה לאחר וברך עליה ... מה נתנה לאחר ומברך עליה? זה קורא וזה מברך? רבי הונא בשם רבי ירמיה: מכאן ששומע כקורא

רבי הונא אינו אומר שביחס למגילה יש היתר מיוחד שכזה. הוא אומר שבאופן כללי אין בעיה שהאחד יברך והאחר יקרא, מעיוון ששומע כקורא (שימו לב ללשונו – שומע כקורא. לכאורה משמע כדברי החזון איש – לא שהשומע כעונה באזניו, אלא אם שמע, נחשב זה כאילו קרא מתוך הספר!). לאור זאת הט"ז אומר שאין שום בעיה שהסומא יעלה לתורה, ואף תמה על כך שהבית יוסף מחמיר:

ט"ז אורח חיים סימן קמא ס"ק ג

תמוה לי, הא איתא בתוספתא וירושלמי ... מעשה ברבי מאיר שקרא מיושב בבית הכנסת של טבעון ונתנה לאחר וברך עליה, ופריך שם: זה קורא וזה מברך? אמר רבי ירמיה: מכאן שהשומע כקורא, ואם כן למה לא נימא גם בזה כן דאחר מברך והחזון קורא?

הביאור הלכה אומר שגם בירושלמי "שומע כקורא" מועיל רק להלכות בהם מוטל על כולם לקרוא. בקריאת התורה אין חובה שכולם יקראו את התורה, לכן שם לא תקף הכלל ששומע כקורא (אלא רק שומע כעונה, כפי שניתחנו באריכות ביחידה ובהרחבה הקודמת):

ביאור הלכה סימן קמא סעיף ב ד"ה * לבטלה

ולעני"ד פשוט דהדין עם הראשונים שהחמירו בזה, ואין דומה כלל דינא דירושלמי דמיירי לענין מגילה לקריאת התורה, דשאני התם במגילה דמן הדין כל הצבור צריכים לקרות ולברך כל אחד ואחד בפני עצמו, ולהכי אחד מברך לכולם להוציאם, מה שאין כן הכא דאין הצבור רשאים לברך ברכת התורה על שמיעתם, אלא הקורא הוא המברך, ואם כן כשאנו קורא בעצמו אינו אלא כשאר אנשי הצבור ששומעים, אם כן איך רשאי לברך, הא גבי שומעים לא תיקון רבן ברכה בקריאת התורה